

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آثار ترتیبات تجاری ترجیحی
در بین کشورهای عضو اگو
بر توسعه تجارت ایران

شماره ثبت مرکز اسناد مؤسسه: ۱۶۹۸ مورخ ۱۳۸۴/۲/۲۱

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی

عنوان و پندآور	سرشناسه
مشخصات نشر	حسینی ، میرعبداله، ۱۳۳۹ - مجری طرح
مشخصات ظاهری	آثار ترتیبات تجاری ترجیحی در بین کشورهای عضو اکو بر توسعه تجارت ایران/ایران/ایرانیان معاونت پژوهش و آموزش، گروه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی خارجی، [مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی] مسئول طرح محسن مهرآرا مجری طرح میرعبداله حسینی، همکاران طرح ابوالقاسم بیات... [و دیگران] مشاور طرح حمیدرضا اشرف زاده. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، ۱۳۸۶.
شابک	چهارده: ۲۲۲ ص: جدول .
وضعیت فهرست نویسی	964-469-208-X: : فبا
بلادرست	همکاران طرح ابوالقاسم بیات، زورار پرمه، منصورعسگری، میترا رحمانی و لطفعلی عاقلی کهنه شهری.
موضوع	صادرات و واردات -- ایران -- توسعه و ترویج.
موضوع	سیاست بازرگانی -- ایران .
موضوع	تعرفه ترجیحی .
موضوع	ایران -- بازرگانی -- آسیا -- آینده نگری .
موضوع	آسیا -- بازرگانی -- ایران -- آینده نگری .
شناسه افزوده	مهرآرا، محسن
شناسه افزوده	اشرف زاده، حمیدرضا،
شناسه افزوده	مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی .
شناسه افزوده	مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی. گروه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی خارجی
رده بندی کنگره	۴۲۷۷۰۲/۷۱۵
رده بندی دیویی	۲۸۲/۹۵۵۰۵
شماره کتابخانه ملی	۱۰۲۱۵۷۹

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۶۹-۲۰۸-۶

نام کتاب: آثار ترتیبات تجاری ترجیحی در بین کشورهای عضو اکو بر توسعه تجارت ایران

شناسنامه پدیدآورندگان:

معاونت پژوهش و آموزش

گروه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی خارجی

مسئول طرح: دکتر محسن مهرآرا

مجری طرح: میرعبداله حسینی

همکاران طرح: ابوالقاسم بیات، زورار پرمه، منصورعسگری، میترا رحمانی و لطفعلی

عاقلی کهنه شهری

مشاور طرح: دکتر حمیدسیدرضا اشرف زاده

اصلاح و صفحه آرایی: آذر سعیدلونی

نسخه پردازی: اشرف اشجاری

طراح جلد: فرشته سعیدا

شناسنامه کتاب

چاپ اول: فروردین ماه ۱۳۸۶

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر بازرگانی

ناشر: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی

نشانی: تهران، خیابان کارگر شمالی، بالاتر از بلوار کشاورز، شماره ۲۴۰، تلفن: ۶۶۹۳۹۳۲۹

پیشگفتار

در چند دهه گذشته، اقتصاد جهانی شاهد آزادسازی‌های عظیمی در مبادلات تجاری بوده است. این حرکت که اساساً از ابتدا با شکل‌گیری موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت آغاز و هم‌اینک نیز به وسیله سازمان جهانی تجارت دنبال می‌شود، توانسته است تأثیر شدیدی بر آزادسازی‌ها و باز نمودن اقتصادها بر جای بگذارد. در این راستا، جهان شاهد موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای با انواع و اشکال مختلف بوده که در مجموع سهم بسزایی در شتاب بخشیدن به روند آزادسازی‌ها داشته است.

از دو دهه اخیر، ترتیبات اقتصادی منطقه‌ای به سرعت رو به افزایش گذاشته و بسیاری از کشورها در مناطق مختلف جهان که تا این زمان در هیچ ترتیب منطقه‌ای عضویت نداشتند، مذاکراتی را به این منظور شروع نموده‌اند. در مطالعه اهداف و روند تکامل ترتیبات منطقه‌ای، موضوع‌های متنوع و دلایل متفاوت برای برپایی و شکل‌گیری این گروه‌بندی‌ها مطرح می‌شود. هرچه قطب‌بندی‌های سیاسی بیشتر رنگ می‌بازند و تضعیف می‌شوند، ترتیبات اقتصادی منطقه‌ای بیشتر شکل گرفته و تقویت می‌شوند. ترتیبات اقتصادی منطقه‌ای سعی دارند با ایجاد امکانات سخت افزاری و نرم افزاری از جمله ترتیبات تجاری ترجیحی، آزادسازی و تسهیل ترانزیت، منطقه خود را مورد حمایت قرار دهند. استفاده از این ابزارها ممکن است با اهداف متفاوتی همراه باشد. دلایلی از جمله دنبال کردن منافع اقتصادی، انگیزه‌های سیاسی و اجتماعی، نگرانی از انزوا در محیط تجارت بین‌المللی، حمایت از صنایع نوپا و تثبیت اصلاحات اقتصادی

داخلی را می‌توان از جمله علل این گرایش‌ها نام برد. در حالی که معمولاً نمی‌توان یک علت را به طور غالب دلیل اصلی برپایی و شکل‌گیری ترتیبات اقتصادی منطقه‌ای دانست، موفقیت یک شکل منطقه‌ای با اهداف اقتصادی را می‌توان با به‌وجود آمدن منافع اقتصادی قابل لمس و به اصطلاح کمی برای اعضای آن قابل اندازه‌گیری کرد.

تجربه منطقه‌گرایی گویای آن است که منطقه‌گرایی در میان کشورهای توسعه‌یافته با موفقیت، در میان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه با موفقیت نسبی و در میان کشورهای در حال توسعه غالباً با عدم موفقیت مواجه بوده است. دلایل عدم موفقیت ترتیبات تجاری منطقه‌ای در میان کشورهای در حال توسعه متعدد بوده است، که برای نمونه می‌توان به عوامل غیراقتصادی از جمله نبود اراده و عزم سیاسی در دولت‌های عضو ترتیبات اشاره کرد. این دلیل عدم موفقیت، کمابیش درخصوص عملکرد اکو نیز مصداق دارد، به طوری که بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱، تغییر و تحولات سیاسی اتفاق افتاده در منطقه اکو، در نوع خود بی‌سابقه بوده و عملکرد یکایک اعضا و کل منطقه اکو را شدیداً تحت تأثیر قرار داده است.

پژوهش حاضر در نه فصل تدوین یافته که شامل "موضوع شناسی تحقیق"، "چارچوب نظری، تجربه منطقه‌گرایی و تجربه کلی اکو"، "روش تحقیق مرتبط با ترتیبات منطقه‌ای"، "مطالعه تطبیقی شاخص‌های اقتصادی-بازرگانی کشورهای عضو اکو"، "امکان مبادله و پتانسیل تجاری بین ایران و کشورهای عضو اکو"، "مطالعه سیاست تجاری کشورهای عضو اکو"، "برآورد کشش‌های قیمتی و درآمدی تجارت متقابل ایران و اعضای اکو"، "آثار ترتیبات تجاری ترجیحی در اکو بر توسعه تجارت خارجی ایران" و بالاخره "جمع‌بندی یافته‌های تحقیق" است.

امید است پژوهش حاضر بتواند از یک سو مورد استفاده برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران حوزه بازرگانی خارجی و اقتصاد بین‌الملل به خصوص در زمینه توسعه منطقه‌گرایی واقع شده و به‌عنوان دستمایه‌ای در این حیطه مورد استفاده قرار گیرد، و از سوی دیگر با توجه به فراهم نمودن کامل و جامع مباحث نظری، مطالعات تجربی، روش‌شناسی و پیشینه پژوهش مورد استفاده کارشناسان، دانشجویان و کلیه علاقه‌مندان

قرار گیرد، ضمن آنکه مشتاقانه از نقد و نظر و پیشنهادهای اصلاحی صاحب نظران استقبال نموده و دعوت می شود با نقد و نظر محتوایی خود، به ارتقای کیفی و اثربخشی پژوهش حاضر یاری نمایند.

در پایان لازم است از مجری پژوهش، آقای میرعبدا. حسینی، مدیر مسئول آقای دکتر محسن مهرآرا و همکاران شرکت چاپ و نشر بازرگانی که در نشر و عرضه این اثر تلاش نموده اند، تقدیر و تشکر به عمل آید.

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول؛ موضوع شناسی تحقیق.....	۱
مقدمه.....	۱
۱-۱- ادبیات تحقیق (چکیده نظریه‌ها و مطالعات و تحقیقات مرتبط با موضوع).....	۴
۱-۲- چارچوب نظری، روش‌شناسی و روش‌های اجرایی پژوهش پیشنهادی.....	۷
۱-۳- اهداف تحقیق.....	۸
۱-۴- پرسش‌های اصلی و فرعی تحقیق.....	۸
۱-۵- فرضیه یا فرضیه‌های تحقیق.....	۹
۱-۶- جامعه آماری، حجم نمونه، روش‌های نمونه‌گیری.....	۹
۱-۷- فصول مقدماتی تحقیق.....	۹
فصل دوم؛ چارچوب نظری، تجربه منطقه‌گرایی و تجربه کلی اکو.....	۱۱
مقدمه.....	۱۱
۲-۱- مفهوم منطقه‌گرایی و اشکال و سطوح همگرایی منطقه‌ای.....	۱۲
۲-۲- پیشینه شکل‌گیری و سیر تکامل ترتیبات تجاری منطقه‌ای.....	۱۵
۲-۳- مؤلفه‌ها و پیش‌زمینه‌های همگرایی منطقه‌ای.....	۱۹
۲-۳-۱- جغرافیا.....	۱۹
۲-۳-۲- اندازه اقتصاد.....	۲۱

- ۲۱-۲-۳-۳- عزم و اراده سیاسی..... ۲۱
- ۲۲-۲-۳-۴- مشترکات فرهنگی..... ۲۲
- ۲۲-۲-۴- آثار و پیامدهای اقتصادی منطقه‌گرایی..... ۲۲
- ۲۴-۲-۴-۱- مفهوم انحراف تجارت و ایجاد تجارت و اثرات آن..... ۲۴
- ۲۵-۲-۴-۲- شرایط وقوع انحراف تجارت..... ۲۵
- ۲۷-۲-۴-۳- انحراف تجارت در عمل..... ۲۷
- ۲۸-۲-۴-۴- ایجاد تجارت و پیامدهای آن..... ۲۸
- ۲۹-۲-۴-۵- چگونگی سنجش انحراف تجارت و ایجاد تجارت..... ۲۹
- ۳۰-۲-۵- نگاهی به آثار همگرایی در چند ترتیب تجاری منتخب..... ۳۰
- ۳۱-۲-۶- دیگر آثار اقتصادی منطقه‌گرایی..... ۳۱
- ۳۳-۲-۷- انگیزه‌های غیر اقتصادی همگرایی منطقه‌ای..... ۳۳
- ۳۳-۲-۷-۱- ثبات و امنیت منطقه‌ای..... ۳۳
- ۳۶-۲-۷-۲- انگیزه تثبیت اصلاحات..... ۳۶
- ۳۷-۲-۷-۳- افزایش قدرت چانه‌زنی..... ۳۷
- ۳۸-۲-۸- شاخص‌های موفقیت و کارآمدی منطقه‌گرایی..... ۳۸
- ۴۰-۲-۸-۱- شرایط موفقیت همگرایی منطقه‌ای..... ۴۰
- ۴۳-۲-۹- منطقه‌گرایی و چند جانبه‌گرایی؛ رقابت یا همکاری..... ۴۳
- ۴۶-۲-۱۰- نگرش سازمان جهانی تجارت به ترتیبات تجاری منطقه‌ای..... ۴۶
- ۵۰-۲-۱۱- سابقه آزادسازی تجاری در بین کشورهای عضو اکو..... ۵۰
- ۵۲-۲-۱۱-۱- تدوین موافقت‌نامه تجاری اکو (اکوتا)..... ۵۲
- ۵۴-۲-۱۲- جمع‌بندی..... ۵۴
- ۵۸- پیوست فصل دوم: نام اختصاری موافقت‌نامه‌های تجارت منطقه‌ای..... ۵۸
- فصل سوم؛ روش تحقیق مرتبط با ترتیبات منطقه‌ای..... ۶۱
- مقدمه..... ۶۱
- ۳-۱- شاخص‌ها (روش‌ها)ی ساده ریاضی..... ۶۲
- ۳-۱-۱- برآورد ساده..... ۶۲

۶۴.....	۲-۱-۳- معیار کسینوس.....
۶۸.....	۳-۱-۳- معیار تشابه فینگر- کرینین.....
۶۹.....	۳-۱-۴- شاخص گروبل- لوید.....
۷۱.....	۳-۱-۵- معیار تشابه صادرات- واردات.....
۷۳.....	۳-۱-۶- فرضیه لیندر.....
۷۵.....	۳-۱-۷- روش ویکس و سوباست.....
۷۶.....	۳-۱-۸- ظرفیت صادراتی عرضه عوامل تولید.....
۷۹.....	۳-۱-۹- شاخص مزیت و معیار انتخابی تشابه صادراتی.....
۸۳.....	۳-۱-۱۰- شاخص درایسدل.....
۸۵.....	۳-۱-۱۱- روش انتقال سهم.....
۸۶.....	۳-۱-۱۲- سایر شاخص‌های مرتبط با یکپارچگی اقتصادی.....
۹۱.....	۲-۳- روش تحقیق آثار ترتیبات تعرفه‌ای ترجیحی.....
۹۱.....	۱-۲-۳- مروری بر مطالعات انجام شده در مورد توابع واردات و صادرات.....
۹۴.....	۲-۲-۳- مطالعات انجام شده در زمینه یکپارچگی اقتصادی.....
۱۱۳.....	۳-۳- جمع‌بندی.....
۱۱۵.....	فصل چهارم؛ مطالعه تطبیقی شاخص‌های اقتصادی - بازرگانی کشورهای عضو اکو.
۱۱۵.....	مقدمه.....
۱۱۶.....	۱-۴- اوضاع جغرافیایی سازمان همکاری اقتصادی (اکو).....
۱۱۹.....	۲-۴- تبیین و معرفی شاخص‌های اقتصادی و اقتصاد بین‌الملل کشورهای عضو ECO.....
۱۱۹.....	۱-۲-۴- شاخص توسعه انسانی کشورها.....
۱۲۱.....	۲-۲-۴- اندازه جمعیت.....
۱۲۲.....	۳-۲-۴- ریسک اقتصادی کشورهای عضو اکو.....
۱۲۳.....	۴-۲-۴- اندازه اقتصاد (GNP) کشورها.....
۱۲۵.....	۵-۲-۴- تولید سرانه (قدرت خرید پایه) کشورها.....
۱۲۸.....	۶-۲-۴- ساختار اقتصادی کشورها.....
۱۳۱.....	۷-۲-۴- جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.....

- ۸-۲-۴- شاخص آزادی اقتصادی..... ۱۳۴
- ۹-۲-۴- اندازه تجارت کشورهای عضو..... ۱۳۶
- ۱۰-۲-۴- باز بودن اقتصاد در کشورهای عضو اکو..... ۱۳۹
- ۱۱-۲-۴- سهم کالاهای ساخته شده صنعتی از صادرات کشورهای عضو اکو..... ۱۴۱
- ۱۲-۲-۴- شاخص تمرکز صادرات و واردات کشورها..... ۱۴۲
- ۱۳-۲-۴- بررسی موانع تعرفه‌ای کشورهای عضو اکو طی سال‌های ۲۰۰۱-۱۹۸۹..... ۱۴۵
- ۱۴-۲-۴- عضویت اعضای اکو در ترتیبات تجاری منطقه‌ای و بین‌المللی..... ۱۴۷
- ۳-۴- جمع‌بندی..... ۱۴۸
- فصل پنجم؛ امکان مبادله و پتانسیل تجاری بین ایران و کشورهای عضو اکو..... ۱۵۳
- مقدمه..... ۱۵۳
- ۱-۵- مروری بر مطالعات انجام شده..... ۱۵۴
- ۲-۵- بررسی ساختار واردات و صادرات کشورهای عضو اکو..... ۱۵۸
- ۱-۲-۵- بررسی صادرات کشورهای عضو اکو..... ۱۵۹
- ۲-۲-۵- بررسی ساختار صادرات کشورهای عضو اکو..... ۱۶۱
- ۳-۲-۵- بررسی واردات کالایی کشورهای عضو اکو..... ۱۶۴
- ۴-۲-۵- بررسی ساختار واردات کالایی کشورهای عضو اکو..... ۱۶۶
- ۵-۲-۵- نتایج حاصل از شاخص هرفیندال..... ۱۶۸
- ۳-۵- بررسی مزیت نسبی آشکار شده اقلام کالاهای صادراتی کشورهای عضو اکو..... ۱۶۹
- ۱-۳-۵- تجزیه و تحلیل مزیت‌های نسبی ایران و کشورهای اکو..... ۱۷۲
- ۴-۵- شاخص کسینوس..... ۱۷۹
- ۵-۵- برآورد پتانسیل تجاری دوجانبه بین ایران و کشورهای عضو اکو..... ۱۸۲
- ۱-۵-۵- پتانسیل صادراتی ایران به کشورهای عضو اکو..... ۱۸۲
- ۲-۵-۵- پتانسیل وارداتی ایران از کشورهای عضو اکو (ECO)..... ۱۸۸
- ۶-۵- بررسی اکمال تجاری کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی (ECO)..... ۱۹۰
- ۷-۵- جمع‌بندی..... ۱۹۲

فصل ششم؛ مطالعه سیاست تجاری کشورهای عضو اکو.....	۱۹۵
مقدمه.....	۱۹۵
۱-۶- سیاست تجاری.....	۱۹۶
۱-۶-۱- دلایل وجود محدودیت‌های غیرتعرفه‌ای.....	۲۰۲
۲-۶- سیاست تجاری کشورهای عضو اکو.....	۲۰۳
۱-۲-۶- سیاست تجاری ترکیه.....	۲۰۳
۲-۲-۶- سیاست تجاری پاکستان.....	۲۰۸
۳-۲-۶- سیاست تجاری ایران.....	۲۱۲
۴-۲-۶- سیاست تجاری فزاقستان.....	۲۱۹
۵-۲-۶- سیاست تجاری قرقیزستان.....	۲۲۱
۶-۲-۶- سیاست تجاری آذربایجان.....	۲۲۱
۷-۲-۶- سیاست تجاری ازبکستان.....	۲۲۳
۸-۲-۶- سیاست تجاری تاجیکستان.....	۲۲۴
۹-۲-۶- سیاست تجاری افغانستان.....	۲۲۵
۱۰-۲-۶- مقایسه تطبیقی تعرفه‌ها در بین کشورهای عضو اکو.....	۲۲۶
۳-۶- کشورهای عضو اکو: عضویت در WTO، مذاکرات کاهش تعرفه در چارچوب اکو.....	۲۲۷
۱-۳-۶- کشورهای عضو اکو و عضویت در سازمان جهانی تجارت (WTO).....	۲۲۷
۲-۳-۶- مروری بر اقدامات انجام شده در چارچوب اکو در زمینه کاهش تعرفه‌ها.....	۲۳۰
۳-۳-۶- مشکلات و نارسایی‌های کشورهای عضو اکو در اتخاذ سیاست تجاری مناسب.....	۲۳۲
۴-۶- روش‌های کاهش موانع تعرفه‌ای.....	۲۳۳
۵-۶- موانع تجاری اعضای اکو برای مهم‌ترین اقلام کالاهای مبادلاتی پتانسیل‌دار.....	۲۳۶
۱-۵-۶- موانع تجاری اعضای اکو برای عمده‌ترین اقلام کالاهای پتانسیل‌دار صادراتی ایران.....	۲۳۶
۲-۵-۶- موانع تجاری ایران برای عمده‌ترین اقلام کالاهای پتانسیل‌دار صادراتی کشورهای عضو اکو.....	۲۴۵
۶-۶- جمع‌بندی.....	۲۵۶
فصل هفتم؛ برآورد کُشش‌های قیمتی و درآمدی تجارت متقابل ایران و اعضای اکو.....	۲۶۱

مقدمه.....	۲۶۱
۷-۱- برگزیده‌ای از مطالعات مرتبط با برآورد کشش قیمتی و درآمدی تجارت متقابل.....	۲۶۲
۷-۲- برآورد مدل جاذبه برای جریان تجاری ایران و اعضای اگو.....	۲۶۶
۷-۲-۱- واردات ایران از اگو.....	۲۶۶
۷-۲-۲- صادرات ایران به اگو.....	۲۷۰
۷-۲-۳- واردات اگو از ایران.....	۲۷۳
۷-۳- جمع بندی.....	۲۷۶

فصل هشتم؛ آثار ترتیبات تجاری ترجیحی در اگو بر توسعه تجارت خارجی ایران..... ۲۷۹

مقدمه.....	۲۷۹
۸-۱- گزیده‌ای از مطالعات مرتبط با روش تعیین آثار برقراری ترتیبات تجاری ترجیحی.....	۲۸۰
۸-۲- شاخص‌های موفقیت و کارآمدی سازمان همکاری اقتصادی اگو.....	۲۸۵
۸-۲-۱- همگون شدن شاخص‌های اقتصادی و درجه همگرایی اقتصادی بین کشورهای اگو.....	۲۸۵
۸-۲-۲- شرایط موفقیت همگرایی منطقه‌ای: مورد اگو.....	۲۸۷
۸-۲-۳- چگونگی سنجش انحراف تجارت و ایجاد تجارت با استفاده از شدت تجارت.....	۲۹۱
۸-۳- بررسی آثار ترتیبات تجاری ترجیحی میان اعضای اگو بر توسعه تجارت خارجی ایران.....	۲۹۴
۸-۳-۱- تاثیر اجرای موافقت‌نامه تجاری اکوتا بر توسعه تجارت خارجی ایران.....	۳۰۰
۸-۴- جمع‌بندی.....	۳۰۳

فصل نهم؛ جمع‌بندی یافته‌های تحقیق..... ۳۰۵

۹-۱- یافته‌های تحقیق.....	۳۰۵
۹-۲- جمع‌بندی کلی، توصیه‌های سیاست‌گذارانه و ملاحظات پایانی.....	۳۱۹
پیوست (۱): کالاهای دارای مزیت نسبی صادراتی ایران و اعضای اگو طی سال‌های ۱۹۹۷-۲۰۰۱.....	۳۲۷

پیوست (۲): پتانسیل صادراتی اعضای اگو به ایران برحسب کدشش رقمی HS طی دوره

زمانی ۱۹۹۷-۲۰۰۱ ۳۶۵

پیوست (۳): پتانسیل صادراتی ایران به اعضای آکو برحسب کدش رقمی HS طی

دوره زمانی ۱۹۹۷-۲۰۰۱ ۳۸۹

فهرست منابع ۴۲۳

www.ketab.ir